

ОИЛА БАРҚАРОРЛИГИНИНГ ИЖТИМОЙ ПСИХОЛОГИК ОМИЛЛАРИ**Досжанова Перизат Дарьябаевна***Нукус шаҳри, 21-сонли мактаб психологи*

Ижтимоий-тарихий ва илмий манбаларнинг гувоҳлик беришича, ўзбек оиласининг ҳаёти, ундаги ўзаро муносабатлар, унинг урф-одатлари, анъаналари ва қадриятлари, турмуш тарзи, маданияти, тарбиявий муҳити ва меҳнат шарт-шароитлари жиддий илмий муаммолар сифатида XX асрнинг 60-70 йилларидан эътиборан ўрганила бошланди.

Ана шу йиллардаги дастлабки тадқиқотлар кўпроқ фалсафий, тарихий, этнографик йўналишдаги ва оиланинг тарбиявий ва меҳнат шарт-шароитларини ўрганишга қаратилган бўлса, кейинги тадқиқотлар ўз характерига кўра, оиланинг маданий, ҳуқуқий, тиббий, унинг турмуш тарзи, ундаги тарбия муҳитининг аҳамияти, ўзаро муносабатларнинг психологик қонуниятларини ўрганишга қаратилганлиги билан ажралиб туради.

Оилавий мажоролар эса, асосан ҳозирги замон ўзбек аёлининг ижтимоий меҳнат билан бандлиги ҳамда оилавий муносабатларда эскилик сарқитларининг сақланиб қолганлигидадир. Кейинчалик шу каби оила ва оилавий муносабатларнинг ижтимоий психологик феноменларига бағишланган тадқиқотлар ўзбекистонлик олимлар Ғ.Б.Шоумаров ва унинг издошлари, шогирдлари ишларида ривожлантирилди. Масалан, Ғ. Шоумаров ва Е.А.Моршиналарнинг (1986) тадқиқотларида оилада болалар тарбиясига бевосита таъсир кўрсатадиган ижтимоий-психологик омиллар ўрганилди, чунончи, унда ўзига хос миллий ва анъанавий ўзаро муносабат хусусиятларининг ўрни белгиланди.

Оилавий муносабатлар психологияси хусусида ўтказилган муҳим тадқиқотлардан бири Н.Соғиновнинг ўзбек оиласига хос бўлган никоҳ ва оила муносабатлари-никоҳдан қониқиш, никоҳ мотивлари, оила қуришнинг ўзбекларга хос бўлган ёш хусусиятлари, ёш ўзбек оилаларидаги психологик можаролар ва ажралишларнинг сабабларини систематик тарзда ўрганган илмий ишидир.

Бу тадқиқотда илгари ҳеч ўрганилмаган илмий маълумотлар тўпландики, уларга кўра, ўзбек оиласининг қурилишига сабаб бўладиган асосий мотив – бу “Фарзандли бўлиш”, (биринчи ўринда), иккинчи ўринда “Жамоатчиликнинг гап-сўзига қолмаслик”, учинчи ўринда “Ота-она ва қавми-қариндошларнинг истакларини бажо этиш” ва ҳоказолар аниқланди. Н.Соғиновнинг тўплаган маълумотлари ёш оилалар, можароли оилалар ва ёшлар тарбияси билан машғул бўлганлар учун муҳим илмий йўл-йўриқдир.

Бу каби изланишлар кейинчалик М. Утепбергенов, М. Душанов ишларида давом эттирилди. Уларда оила ва никоҳ муносабатлари қорақалпоғистонликлар ва қирғиз оилалари мисолида ўрганилди. Мазкур тадқиқотлар сирасига

қуйидагиларни келтириб ўтиш ўринлидир. Жумладан, Х.Тоштемиров (1977, 1980), Л.С.Яхёев (1980), Г.М.Ҳамидова (1984), Т.Т.Тўйчиева (2000), М.Холматова (2000)лар томонидан оилавий турмушнинг фалсафий жиҳатлари, оила-никоҳ муносабатларининг такомиллашиш анъаналари ва ҳозирги замон ўзбек оиласининг турмуш тарзи ўрганилган.

Ш.А.Исроилов (1979), Ф.М.Отахўжаев (1995) ва бошқалар ўз тадқиқотларида ўзбек аёлларининг ҳуқуқий масалалари, оила-никоҳ муносабатларининг ҳуқуқий жиҳатларини ўрганганлар. М.Р.Бўриева (1997) ўз тадқиқотларида ўзбек оиласининг демографик жиҳатларини тадқиқ этган. Б.З.Умаров (1986) эса ўз ишларида ўзбек оиласининг социологик жиҳатларини тадқиқ этган. Айниқса, Республикамиз педагог олимларининг мазкур соҳада амалга оширган тадқиқотлари эътиборга лойиқдир. А. Қ. Мунавваров (1984, 1994), М. И. Сангилов (1986), О.Мусурмонова (1999), Ҳ.Узоқов (1992,1994), О.Тўраева (1990) ва бошқалар ўз тадқиқотларида ўзбек оиласининг ўзига хослиги, тарбиявий имкониятлари ва шартшароитлари, ўзаро муносабатлар шаклланишининг маънавий асосларини кенг ўрганганлар.

Оилавий турмуш масалаларини ўрганган узоқ ва яқин чет эл психологияси айнан оила барқарорлигига шахслараро муносабатлар таъсирининг ижтимоий-психологик хусусиятларини ўрганмаган бўлса-да, унинг барқарорлигини сақловчи ёхуд бузилишларига олиб келувчи иқтисодий, ижтимоий-биологик, ижтимоийпсихологик, маънавий-маданий, ҳиссий-эмоционал, тарбиявий-педагогик омиллар таъсирини ўрганганлар ва оилавий турмуш муаммоларини ечиш билан боғлиқ қимматли маълумотлар, илмий хулоса ва тавсияларни илгари сурганлар. Мазкур илмий натижалар биз танлаган муаммо учун ҳам аҳамиятли эканлигини эътироф этган ҳолда тадқиқотларимизда миллий ҳудудий хусусиятлар чуқур мужассамлашган ўзбек оилалари турмушига, эр-хотиннинг ўзаро муносабатларига, унинг барқарорлигига шахслараро муносабатлар таъсирининг миллий-психологик хусусиятларига алоҳида эътибор билан ёндошдик. Мамлакатимиз психологлари (бошқа ижтимоий-гуманитар фан соҳалари вакиллари ҳам) томонидан оила ва никоҳ муносабатлари, оилавий турмушнинг турли жабҳаларига хос муаммолар муайян даражада ўрганилаётган бўлса-да, лекин оилавий турмушга хос баъзи муаммолар ҳали ҳам долзарблигича қолмоқда.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Андреева Г.М. Социальная психология: Учебник для высших учебных заведений / Г.М. Андреева. М., 2017. – 363 с.
2. Исмоилова Н., Абдуллаева Д. Ижтимоий психология. Т.: Ўзбекистон файласуфлар жамияти, 2013. 56-85 б
3. Василя Каримова. Ижтимоий психология. – Т.: «Фан ва технология». 2012. 18-31 б